

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A hát, így, tehát, mert* kötőszók pragmatikai funkciójának vizsgálata

Tanulmányomat a következőképpen építem fel: Először is felvázolom az elméleti keretet, amelyben dolgozom, majd a diskurzusok relevanciájának és koherenciájának néhány kérdését érintem. A harmadik részben a *hát, így, tehát, mert* kötőszók pragmatikai funkcióját vizsgálom. Majd a rövid Összegzésben utalok arra, hogy miért kell és hogyan lehet felhasználni ezeket a leírásokat a különböző szótárakban a kötőszók jelentésének a megadásánál.

1. Az elméleti keret rövid ismertetése. — Ha az emberi elme moduláris felépítésében gondolkodunk, az egyik modulnak a grammatikai kompetenciát, az anyanyelvi beszélők nyelvtudását tekinthetjük. Ezt a nyelvtudást az adott nyelv jól formált mondatait (és csakis azokat)

---

* Ez a dolgozat az 1994 augusztusában Egerben a Magyar Nyelvészek VI. Nemzetközi Kongresszusán elhangzott előadásom némileg módosított változata.

generáló explicit grammatikák segítségével lehet modellálni (N. CHOMSKY, Knowledge of language: Its nature, origin and use. New York, Praeger, 1986. 3). A mondatokat tehát tarthatjuk a grammatikai kompetencia egységeinek.

Ha a nyelvtudás bizonyos általános emberi célok (kommunikálás, gondolkodás, álmodozás, a nyelv „külső memóriaként” való használata jegyzeteléskor, emlékezés stb.) elérésére való használatának a képességét vizsgáljuk, akkor a pragmatikai kompetenciát kutatjuk (A. KASHER, On the pragmatic modules: A lecture: Journal of Pragmatics 1991: 381—97, Uő., Pragmatics and the Chomsky’s research program. In: A. KASHER ed., The Chomskyan turn. Oxford, Blackwell, 1991. 122—49). A pragmatikai kompetencia húzódik meg valamennyi nyelvhasználati forma (kommunikatív, kognitív, expresszív stb.) mögött. E másik elméleti modul egységei a beszédhelyzet kategóriáinak a konkrét kitöltésétől való elvonatkoztatás útján nyert megnyilatkozás-típusok.

Ha a megnyilatkozás-típusokat az egyes nyelvhasználati formák konkrét kontextusaiban használjuk, akkor megnyilatkozás-példányokat kapunk, amelyeket a performancia egységeinek tekinthetünk. A konkrét nyelvi és nem nyelvi kontextusokban a megnyilatkozás-példányok produkciója vagy interpretációja során a grammatikai és a pragmatikai kompetencia interakcióba lép más tudásrendszerekkel, a percepcióval, a memóriával. A kommunikatív nyelvhasználati forma diskurzusainak¹ a vizsgálata során a beszédhelyzet kategóriáinak a kitöltésétől eltekintve, a megnyilatkozás-példányok közös lényegi jegyeiből célszerű kiindulni, tehát először is a megnyilatkozás-típust kell meghatározni.

$$(1) u_t = (\text{ins } (p, c, p, t))$$

Egy u_t megnyilatkozás-típus egy olyan *ins* inskripció, amelyhez egy p személy egy t időpontban egy c kontextusra nézve egy pu pragmatikai egységet rendel.² A meghatározásban az *ins* inskripció jelzi, hogy a megnyilatkozás szó két jelentése közül a produktum jelentésről van szó, a p személy megnevezés pedig arra utal, hogy a definíció semleges az u_t produkciójára vagy interpretációjára nézve. Az u_t a nyelvhasználat egysége, következésképpen mind nyelvi, mind használati oldalát jellemezni kell. A nyelvi oldal leírását célszerű a grammatika által generált jól formált mondatok segítségével elvégezni. Eszerint a megnyilatkozás-típusok vagy rendelkeznek valamilyen *ls* nyelvi struktúrával, azaz a nyelvi megformáltságukat tekintve olyanok, mint egy mondat vagy a mondatnak valamelyik szintaktikai összetevője, vagy mindössze egyetlenegy olyan le_{int} lexikai egységből állnak, amely szintaktikai összetevőként nem tehető bele a mondatba. A használati oldalt tekintve pedig azt lehet mondani, hogy az u_t a c_{phys} fizikai és a c_{cog} kognitív kontextusban mindig valamilyen pf pragmatikai funkcióval rendelkezik.

¹ A *diskurzus* terminust mindenfajta verbális kommunikációs produktum jelölésére használok, függetlenül attól, hogy beszélt vagy írott, monologikus vagy dialogikus.

² A megnyilatkozás-típust A. KASHER (A step toward a Theory of Linguistic Performance. In: J. BAR-HILLEL (ed.), Pragmatics of natural languages. Dordrecht, Holland, 1971. 84—93), M. BIERWISCH (Utterance meaning and mental states. In: M. BIERWISCH (ed.), Essays in the psychology of language. Linguistische Studien A 114. Berlin, 1983. 39—55) és KIEFER FERENC (A nyelvtudomány néhány tudományelméleti-módszertani kérdése II, Tertium non datur (Logikai-Metodológiai Tanulmányok) 1986: 29—57) javaslatait figyelembe véve definiálok. A definíciókban található rövidítések a nemzetközi szakirodalomban használt angol terminusokból származnak, ezek feloldására és a meghatározások részletesebb magyarázatára I. NÉMETH T. ENIKŐ, A megnyilatkozás-típus elméleti kérdései és a szóbeli diskurzusok megnyilatkozás-példányokra tagolása. Kandidátusi értekezés. Szeged, 1991., Uő., Megnyilatkozás: típus-példány: Néprajz és Nyelvtudomány 1994: 69—101.

$$(2) \text{ pu} = (\{ \begin{matrix} \text{ls} \\ \text{le}_{\text{int}} \end{matrix} \}, \text{pf})$$

$$(3) \text{ c} = (\text{c}_{\text{phys}}, \text{c}_{\text{cog}})$$

A *pf* a megnyilatkozás-típus kommunikációs funkcióinak az összességét jelöli és a (4)-ként bontható fel.

$$(4) \text{ pf} = (f_{\text{lit}}, f_{\text{ip}}, f_{\text{ill}}, f_{\text{att}})$$

Az f_{lit} a szó szerinti értelmezhetőség funkcióját, az f_{ip} az interperszonális funkciót, az f_{ill} az illokúciós funkciót és az f_{att} az attitudinális funkciót jelzi. Például egy diskurzus kezdő megnyilatkozás-példányának az interperszonális funkciója a partnerek közötti kommunikációs kapcsolat létrehozása, az illokúciós funkció a megnyilatkozás-példánnyal végrehajtott beszédettet, az attitudinális funkció pedig a kommunikátornak a megnyilatkozás-példány propozíciós tartalmához való viszonyát fejezi ki. Az f_{lit} háromféle értéket vehet fel, a megnyilatkozás-példányt vagy csak szó szerint, vagy nem szó szerint, vagy nemcsak szó szerint kell/lehet értelmezni. Az f_{lit} értéke, természetesen, befolyásolja a másik három pragmatikai funkció értékeit is.

Mindezeket figyelembe véve és a (2)—(4)-et az (1)-be behelyettesítve, a megnyilatkozás-típus részletesebb meghatározását kapjuk.

$$(5) \text{ ut} = (\text{ins} (\{ \begin{matrix} \text{ls} \\ \text{le}_{\text{int}} \end{matrix} \}, (f_{\text{lit}}, f_{\text{ip}}, f_{\text{ill}}, f_{\text{att}})), (\text{c}_{\text{phys}}, \text{c}_{\text{cog}}), \text{p}, \text{t})$$

2. A diskurzusok relevanciája és koherenciája. — A kommunikációs partnerek diskurzusaik felépítése során arra törekednek, hogy relevánsak és koherensek legyenek. Relevánsnak lenni azt jelenti, hogy a kommunikátor minden egyes megnyilatkozás-példánya magán viseli a relevancia garanciáját, azaz a kommunikátor úgy hozza létre megnyilatkozás-példányait, hogy partnere a lehető legkisebb kognitív műveleti erőfeszítés árán a lehető legnagyobb kontextuális háttérrel rendelkező kognitív reprezentációkat hozza létre, illetve következtesse ki (vö. D. SPERBER—D. WILSON, *Relevance: Communication and cognition*. Oxford, Blackwell, 1986.). A megnyilatkozás-példányok produkciója és interpretációja a kommunikációs partnerek közös kognitív háttér kontextusára, közös intencionalitására és a relevancia vélelmére támaszkodva zajlik.³

A diskurzusokban a koherenciaviszonyok segítségével kapcsolódnak össze a megnyilatkozás-példányok komplex egységekké. A diskurzusok koherenciáját vizsgálva SANDERS és munkatársai (T. J. M. SANDERS—W. P. M. SPOOREN—L. G. M. NOORDMAN, *Coherence relations in a cognitive theory of discourse representation: Cognitive Linguistics* 1993: 93—133) nyomán négy (kognitív szempontból reális) kategóriát használhatunk a koherenciaviszonyok megállapításánál, illetve azonosításánál.⁴ Ezek a következők: 1. a (kauzális vagy additív) művelet, amelyet a szegmentumokon hajtunk végre, 2. a koherencia forrása, amely szemantikai és/vagy pragmatikai lehet, 3. a szegmentumok sorrendje, amely alapvető vagy nem alapvető és 4. a pozitív vagy negatív polaritás. A kau-

³ SEARLE és kritikussai szerint (vö.: J. R. SEARLE et al., *(On) Searle on conversation*. Amsterdam/Philadelphia, Benjamins, 1992.; C. BRASSAC, *Speech acts and conversational sequencing: Pragmatics & Cognition* 1994: 191—205) a háttérismeret (the background) és a közös intencionalitás (shared intentionality) nagyon fontos szerepet játszik a konverzáció szervezésében. Úgy gondolom, hogy ez mindenféle diskurzusra egyaránt érvényes.

⁴ SANDERS és munkatársai különböző diszciplínákból hoznak érveket a kategóriák igazolására és empirikus evidenciájuk is van a kategóriák plauzibilitását illetően.

zális műveleten logikai implikációt, az additív műveleten pedig logikai konjunkciót értenek SANDERS és munkatársai. E kétféle logikai művelet azonban nem elegendő a megnyilatkozás-példányok közötti koherenciaviszonyok leírásához, hiszen az emberi gondolkodás nemcsak logikai (deduktív) természetű, hanem induktív és heurisztikus eljárásokat egyaránt használó (vö. pl. N. A. STILLINGS et al., *Cognitive science: An introduction*. Cambridge, Mass., The MIT Press, 1987. megfelelő részeivel). Ezért a kauzális művelet a logikai implikáción kívül jelölje az emberi elme más implikációs formáit is, például a nem triviális logikai implikációt, a kontextuális implikációt (ezekre vonatkozóan I. D. SPERBER és D. WILSON i. m. 65—118), az additív művelet pedig a logikai konjunkción kívül jelölje a pragmatikai addíciót is, amely a megnyilatkozás-példányok pragmatikai funkcióinak az összekapcsolását szolgálja. Hasonlóan, ki kell bővítenünk a második kognitív kategóriának, a koherencia forrásának a hatókörét is. SANDERS és munkatársai akkor tartják szemantikainak a koherencia forrását, ha a koherenciaviszony a propozíciós tartalmak miatt áll fenn, ha viszont az illokúciós értékek miatt, akkor a koherencia forrása pragmatikai. Mivel a megnyilatkozás-példányok pragmatikai funkciója nem merül ki az illokúciós funkcióban, hanem az interperszonális, attitudinális funkciók, valamint a szó szerinti értelmezhetőség funkciója is pragmatikai, ezért a pragmatikai koherencia fogalmát ezekkel a funkciókkal ki kell egészíteni. A szegmentumok sorrendje akkor alapvető, ha a kauzális műveletben az előtagot követi az utótag, ha viszont előrébb van az utótag, mint az előtag, akkor a sorrend nem alapvető. Pozitív polaritásról SANDERS és munkatársai nyomán akkor beszélhetünk, ha a műveletekben a szegmentumok közvetlenül funkcionálnak (vö. (6)), ha viszont nem maguk a szegmentumok, hanem azok negatív párja, tagadása szerepel a műveletekben, akkor a polaritás negatív (vö. (7)).

(6) *Péter nagyon elfáradt, mert egészen az egyetemig szaladt.*

(7) *A struccot a madarakhoz sorolják, bár nem is tud repülni.*

A (7) igazából annak a kauzális műveletnek a realizációja, amely a *nem tud repülni* előtagot és a *nem lehet madárnak besorolni* utótagot kapcsolja össze, de a példában az első tagmondat az utótag tagadása. A sorrend így nem alapvető.

A diskurzusok koherenciaviszonyai lehetnek jelöltek (explicit) vagy jelöletlenek (implicit). A nyelvi jelölés fontos eszközei a kötőszók. E funkciójuk mellett a kötőszók segítik a legrelevánsabb interpretáció megtalálását is (pl. a megfelelő kontextus kiválasztásának az irányításával).

3. A kötőszók pragmatikai funkciója. — Egy 310 percnyi szóbeli korpuszt alapul véve tanulmányoztam 16 kötőszónak (*illetve, vagyis, és, meg, aztán, különben, egyébként, mégpedig, sőt, hát, így, de, vagy, tehát, mert, mivel*) a diskurzusok pragmatikai koherenciájában betöltött szerepét. Közülük most a *hát, így, tehát* és *mert* bemutatására vállalkozom. Mivel ezek a kötőszók pragmatikai szerepet töltek be a vizsgált példákban, a továbbiakban pragmatikai kötőszóknak hívom őket.⁵

A) A *hát* pragmatikai kötőszóként három alapvető használattal rendelkezik: 1. kérdéseket vezet be, 2. általános válaszjelölő és 3. ugyanazon beszélő beszédében az önjavítás, a magyarázkodás eszköze.

⁵ A szemantikai és pragmatikai kötőszók elkülönítésére vannak bizonyos kritériumok. Ezeket viszonylag részletesen tárgyalom egy másik munkámban (NÉMETH T. ENIKŐ, *On the role of pragmatic connectives in hungarian spoken discourses*. In: B. WÄRVICK—S. TANSKANEN—R. HILTUNEN (eds.), *Organization in Discourse: Anglicana Turkuensia* 14. Turku, University of Turku, 1995. 393—403).

1. A *hát* első használata szóbeli korpuszomban nem fordult elő, ezért a kérdések bevezető használatát KIEFER FERENC tanulmányára támaszkodva mutatom be (Modal particles as discourse markers in questions: *Alingu.* 1993: 107—25). A modális partikulák diskurzusjelölő funkcióját is tanulmányozva KIEFER jól szemlélteti, hogy a *hát* nagyon gyakran fordul elő ún. nyitott kérdések elején, amelyekre a válasz nem kategorikusan meghatározott, mint a (8) és a (9) esetében.

(8) *Hát én?*

(9) *Hát mi újság nálatok?*

Mindkét példában a *hát és*-sel helyettesíthető és a megelőző diskurzus folytatását jelöli. Mivel KIEFER a diskurzuselőzményeket nem adja meg, ezért egy kicsit nehéz pontosan azonosítani a két megnyilatkozás-példány által betöltött pragmatikai funkciókat, de az nyilvánvaló, hogy az illokúciós (a beszédettsorozat folytatása) és az interperszonális funkció (a kommunikációs kapcsolat fenntartása) fontos. A *hát*-tal jelzett koherenciaviszony a 2. pontban megismert kognitív kategóriák segítségével a következőképpen jellemezhető: a művelet pragmatikai addíció, a koherencia forrása pragmatikai, a szegmentumok sorrendjét az előzmények hiányában nem tudjuk megállapítani, és a polaritás pozitív.

Tekintsük a (10)-et és a (11)-et!

(10) *Hát megjöttél?*

(11) *Hát meg akarsz teljesen őrjíteni?*

A (10) és a (11) retorikai kérdések, de KIEFER szerint retorikusságukat nem a *hát* okozza, mert a kötőszó elhagyásával e kérdések továbbra is retorikusak maradnak. A *hát* mindössze emocionálisan színezi a példákat. KIEFERrel szemben úgy gondolom, hogy a *hát* a (10)-ben és a (11)-ben a retorikusságot is befolyásolja, erősíti azt. (Különösen igaz ez akkor, ha elfogadjuk, hogy a retorikusságnak különböző fokozatai vannak.) A kérdések retorikusságát és emocionális színezetét befolyásoló szerep az interperszonális és az illokúciós funkciókhoz tartozik elsősorban. A koherenciaviszonyok pedig e két példában ugyanúgy jellemezhetők, mint a (8)-ban és a (9)-ben.

Vegyük szemügyre KIEFER azon példáit, amelyekben a *hát*-nak modális funkciója is van!

(12) *Hát megölték?*

(13) *Hát találkoztatok már?*

A (12)-ben és a (13)-ban a *hát* módosítja a megnyilatkozás-példányok proposíciós tartalmát. A két kérdés beszélői attitűdje KIEFER nyomán így parafrázálható: a beszélő azt hiszi, hogy nem p, de evidenciákat kap arra nézve, hogy mégiscsak p. A *hát* által jelzett legfontosabb pragmatikai funkció az attitudinális, a beszélő korábbi hitének a módosítása. Ebből egyaránt levezethető mind az illokúciós (kérés a beszélő hitének a megerősítésére), mind az interperszonális funkció (a kommunikációs kapcsolat fenntartása). A koherenciaviszonyokat pedig a következőképpen jellemezhetjük: a művelet pragmatikai addíció, a koherencia forrása szemantikai és pragmatikai, a szegmentumok sorrendje a diskurzuselőzmények hiányában nem állapítható meg, és a polaritás pozitív.

2. A *hát* kötőszó második fő használata, az általános válaszjelölő szerep jól illusztrálható az általam vizsgált szóbeli korpusz alapján.

- (14) — *Volt valami terved a balettel?*
— *Hát igen. Szerettem volna továbbvinni, de ez sajnos ez nem sikerült.*
- (15) — *Mesélj valamit a gyerekkorodról! Testvéreidről, családotról! Mit szoktatok csinálni, hogy játszottatok, iskolába jártatok?*
— *Hát a mi gyerekkorunk az még egész más volt, mint a mostaniaké, illetve a mai gyereké, nekünk még volt gyerekkorunk.*

A (14)-ben a *hát* egy kérdés—válasz szekvenciában, a (15)-ben pedig egy kérés—válasz szekvenciában a választ vezeti be. Mivel egy-egy beszédettsorozatban a második beszédett elején fordul elő, illokúciós funkciója a beszélő folytatási szándékának a jelölése, ebből következően az interperszonális funkció a kommunikatív interakció fenntartására irányul. A *hát*-tal jelzett koherencia-viszonyok paraméterei: a művelet pragmatikai addíció, a koherencia forrása szemantikai és pragmatikai, a szegmentumok sorrendje alapvető és a polaritás pozitív.

3. A *hát* harmadik fő használatában ugyanazon beszélő beszédében az önjavítás, illetve a magyarázkodás eszköze. Nézzük a (16)-ot!

- (16) — *Iskolába hol tetszett járni?*
— *Én a Szegeden a zárdába jártam iskolába. És utána férjhez mentem tizenkilenc éves koromban. Hát zárdába, hát akkor akkor zárda volt még, ugye.*

A (16)-ban a *hát* legfontosabb pragmatikai funkciója az illokúciós: magyarázatot adni egy előző állításhoz. Ez egy rendkívül udvarias aktus, hiszen megkönnyíti a kommunikációs partnernek a pontosabb interpretáció megtalálását. Az illokúciós funkcióból levezethető az interperszonális funkció, a kommunikációs kapcsolat fenntartása. A koherenciaviszony esetében pedig kauzális műveletről, szemantikai és pragmatikai forrásról, nem alapvető szegmentumsorrendről és pozitív polaritásról beszélhetünk.

B) A továbbiakban vizsgáljuk meg az *így* és a *tehát* pragmatikai viselkedését! Ezek a kötőszók fontos illokúciós, interperszonális és attitudinális funkciókat hordoznak.

1. Leggyakrabban az *így* és a *tehát* olyan megnyilatkozás-példányokat vezetnek be, amelyekkel a kommunikátor a diskurzuselőzmények alapján valamilyen következtetést von le (illokúciós funkció). Lezárul egy nagyobb diskurzusrész (pl. egy bekezdés vagy egy kérdés—válasz szekvencia), bekövetkezhet a beszélőváltás, mint a (17)-ben és a (18)-ban. Ha nem következik be a beszélőváltás, mint a (19) és a (20) esetében, akkor az addigi beszélő folytatja a diskurzust, de mindenképpen új témába kezd (interperszonális funkció).

- (17) (A kommunikátor arról beszél, hogy mennyire szervezetlen az ifjúsági mozgalom a vállalatánál.)
— *Így nem beszélhetünk közös programkészítésről és együttműködésről, ki-ki a maga területén igyekszik az akcióprogramokat messzemenőig elvégezni.*
— *El tudja-e látni a helyi ifjúsági mozgalom a fiatalok érdekvédelmét?*
- (18) (A kommunikátor arról beszél, hogy milyen nagy hatással van az életére a balett.)
— *Tehát rögtönzők vagy vagy éppen tehát fel kell kelnem az asztaltól, mert nem bírok ülni.*
— *A balettozásra vezethető vissza a komolyzene szeretete is?*
- (19) — *Így aztán az ebédelést meg tudtam oldani. De beszéljünk valami másról!*

- (20) (A kommunikátor két korábbi munkahelyét hasonlítja össze.)
 — *Tehát lényegében sok változás nem volt. Na jó, hagyjuk a munkát.*

Az *így-gyel* és a *tehát*-tal jelzett koherenciaviszonyok a (17)—(20) esetében a következőképpen jellemezhetők: a művelet kauzális, a koherencia forrása szemantikai és pragmatikai, a sorrend alapvető, és a polaritás pozitív.

2. A *tehát* kötőszónak van egy másikfajta használata is: kérdéseket vezet be. Ebben a használatban az illokúciós és az interperszonális funkciók mellett az attitudinális funkció kiemelt hangsúlyt kap. KIEFER (i. m. 1993. 118—9) így parafrázálja a *tehát* modális jelentését eldöntendő kérdésekben: a beszélőnek van valamilyen közvetlen nyelvi vagy nem nyelvi evidenciája p igazságára vonatkozóan (l. (21)). Kiegészítendő kérdéseknél pedig: a beszélőnek van valamilyen (indirekt) evidenciája arra vonatkozóan, hogy a kérdés preszuppozíciója igaz (l. (22)).

- (21) *Tehát maga írta ezt a levelet?*

- (22) *Tehát ki járt itt?*

Az illokúciós és az interperszonális funkciók a (21) és a (22) esetében hasonlóak a (17)—(20)-beli funkciókhoz: egy következtetést kell levonni, és ezáltal fennmarad a kommunikációs kapcsolat. Csakhogy ezúttal nem a beszélőnek, hanem partnerének kell a következtetést levonnia és kimondania. A koherenciaviszonyok paraméterei viszont teljesen megegyeznek a fentebbi értékekkel.

C) Végül elemezzük a *mert* kötőszó pragmatikai szerepét! A *mert* legfontosabb pragmatikai funkciója az illokúciós funkció, ebből vezethető le az interperszonális funkció (a kommunikációs kapcsolat fenntartása). A *mert* általában olyan megnyilatkozás-példányokat vezet be, amelyekkel a kommunikátor egy előző beszédtevényt igazolja, vagy annak a motivációját adja meg. Nézzük a (23)-at és a (24)-et!

- (23) — *És édesanyád, ő meg akkor ilyenkor ott van nálatok?*
 — *Nem. Szóval hát kertszomszédok vagyunk.*
 — *Igen. Mert én nem tudom ám, hol laktok.*

- (24) — *Mi lesz a neve? Gondolkodtatok már rajta?*
 — *Hát kislány Eszter. A kisfiút meg még nem tudjuk, hogy apja neve lesz-e.*
 — *Aha.*
 — *Mert a kislánynak anyja neve lett.*

A (23)-ban a *mert*-tel bevezetett megnyilatkozás-példány egy előző kérdés motivációját adja meg, udvarias aktus, segíti a beszélő szándékainak a jobb megértését. A (24)-ben a *mert* magyarázatot vezet be, amelyet az előző kérdés—válasz szekvenciához fűz a beszélő. Ez a magyarázatadás is udvarias aktus, hiszen az információ jobb megértését segíti. A koherenciaviszonyok pedig így jellemezhetők: a művelet kauzális, a koherencia forrása szemantikai és pragmatikai, a szegmentumok sorrendje nem alapvető, és a polaritás pozitív.

4. Összegzés. — A tanulmány első két részében ismertetett elméleti keretet alapul véve négy pragmatikai kötőszó viselkedését mutattam be. Az illokúciós, az interperszonális és az attitudinális funkciókat, valamint a koherenciaviszonyok azonosításához szükséges négy kognitív kategóriát használva, a különböző kötőszókat ugyanolyan módon sikerült jellemezni. A pragmatikai funkciók esetében mindig meg tudtam fogalmazni egy olyan központi („mag”) használatot, amelyből a többi pragmatikai funkció le lehetett vezetni. Ha valamennyi pragmatikai kötőszó esetében ha-

sonlóan járunk el, hasznos információt nyújthatunk a szótárírás számára, amely nemcsak a szóbeli korpuszokra való támaszkodással, hanem a különböző lexémák, így a kötőszók pragmatikai tulajdonságainak a megadásával is mindeddig adós maradt.

NÉMETH T. ENIKŐ